

MÜŞTEREK PAZAR VE TÜRKİYE

Prof. M. Orhan DİKMEN

Maliye Enstitüsü Müdürü

1 — İktisadî birleşme fikrinin esasları.

İkinci Dünya Harbinden sonra Avrupa'da ele alınan iktisadî birleşme fikri ve bunun gerçekleşmesine müteveccih gayretler, başlıca iki esastan mülhem bulunmaktadır. Bu esaslardan biri, asırlardanberi muhtelif şekillerde ve bilhassa cebri bir tarzda gerçekleştirilmesine, başarısız bir şekilde, çalışılan «Avrupa'nın birleştirilmesi tasavvuru» dur. Diğeri ise, harp sonrası siyasî kuvvetler muvazenesinin âdeta zarurî bir hale getirdiği «ekonomik güçleri birleştirmek ve büyük saha ekonomisinin her sahadaki avantajlarından faydalanmak fikri» dir.

Avrupa'nın tek bir siyasî hâkimiyet altında birleştirilmesi hakkındaki tasavvurlar, çok uzun zamandanberi, çeşitli siyasî ve iktisadî rekabetler yüzünden gerçekleşmemiştir. Aksine olarak ve fiiliyata inkılâp eden millî birleşmelere rağmen, Avrupa parçalanmakta devam etmiştir.

Birinci Dünya Harbini müteakip, Avusturya - Macaristan, Rusya ve Osmanlı İmparatorluklarının toprakları üzerinde kurulan müteaddit devletlerle siyasî bakımdan esaslı şekilde bölünen Avrupa, bilhassa bu suretle kurulan devletlerin tatbikine çalıştıkları himayecilik ve otarşi, yâni kendi kendine yeterlik politikaları ile iktisadî bakımdan küçük saha ekonomilerinin cârî olduğu bir kıt'a haline gelmiştir.

İkinci Dünya Harbinden sonra, Avrupa'da mevcut devletler, çok genişleyen Sovyetler Birliği hariç, daha da küçülmüştür. Ezcümle, Almanya, harpten önceki arazisinin bir kısmı alındıktan sonra, Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölünmüştür. Ayrıca, Büyük Britanya ve Fransa İmparatorlukları, denizaşırı topraklarının teker teker istiklâl kavuşmaları ile hemen tamamen dağılmıştır.

Böylece, İkinci Dünya Harbinden yanmış ve yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kendini toparlayabilmesi, bir aralık ümitsiz olarak telâkki ediliyordu.

Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya'nın esasen büyük olan iktisadî güçleri, bilhassa ana memleketleri Avrupa'da bulunan Büyük Britanya ve Fransa İmparatorluklarının sarsılması ve Almanya ile İtalya'nın harpten mağlûp ve perişan çıkmaları ile, evvelkine nazaran çok yükselmşti. Atom devri dünyasında, sadece iki dev söz sahibi bulunuyordu ve asırları kaplayan medeniyeti ile Avrupa, bu iki süper-devlet arasında âdetâ silinmeğe mahkûm bir hale düşmüştü.

Daha harp bitmeden belirmeğe başlayan bu gelişme istidadı, Avrupa'lı siyaset adamları kadar Amerika Birleşik Devletleri idarecilerinin de gözünden kaçmadı. Aralarında, kâfi derecede mukavemetli bir tampon kuvvet kalmayan iki devin çatışması ihtimali kadar, başı boş bırakılacak Avrupa'nın solcu cereyanlara kapılması ve neticede Sovyetler safında yer alması ihtimali de, Amerika Birleşik Devletleri'ni, tedbir almak zorunda bıraktı. Böylece, Avrupa devletlerine muhtelif şekil ve isimlerle yapılan Amerikan yardımları ortaya çıktı.

Bu yardımlar yanında, Avrupa kalkınmasının, ancak zatî kuvvetlerin birleştirilmesi ile mümkün olabileceği düşüncesi, Avrupalı devlet adamlarının bir çoğunda esaslı bir fikir halinde yer etmeğe başladı. Dar millî ve şahsî menfaatler ölçüsünün kısa vâdeli bir görüş olduğu, bunun yerine daha geniş bir dünya anlayış ve zihniyetinin hâkim olması gerektiği hususu, gittikçe daha vâzih bir şekilde belirdi. Muhtelif Avrupa memleketlerinin, güçlerini bir araya getirmek suretile, iki dev arasında yaşamak, gelişmek ve seslerini duyurmak imkânını bulabilecekleri fikri, gün geçtikçe artan taraftarlar buldu. Bu suretle de, çok uzun zamandan beri, bir türlü gerçekleştirilemeyen Avrupa Birliği fikrinin karşısına çıkan siyasi ve iktisadî engeller, hiç değilse kısmen bertaraf edilebildi.

Bununla beraber, İkinci Dünya Harbinden sonra, hemen «Avrupa Birliği» fikrinin direkt tatbikatına geçilemedi. Evvelâ, «ekonomik birlik» den çok daha gevşek birtakım bağlar tesis eden milletlerarası ve Avrupalılararası teşekkül ve müesseseler kuruldu. Bunların arasında, Umumî Gümrük Anlaşması ile Avrupa Tediye Birliği sayılabilir.

Asıl birleşme mevzuunda ise, evvelâ coğrafi bakımdan mahdut, küçük bir deneme yapıldı : Belçika ve Lüksemburg ile Hollanda arasında *Benelux* namı ile bir birlik kuruldu. Bunun yanısıra, mevzu itibarile mahdut iki teşebbüs ortaya çıktı. Bunlardan biri «Avrupa Kömür ve Çelik Birliği» (*CECA*), diğeri ise «Avrupa Atom Birliği» (*Euratom*) dur.

Resmî adı «Avrupa İktisadî Câmiası» (*CEE*) olan ve 6 memleket, yâni Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında kurulan «Müşterek Pazar», geniş ölçüde yukarıda bahsi geçen birliklere dayanmak suretile kurulmuştur.

Bilhassa, Müşterek Pazar'ı teşkil eden 6 memleket tarafından kurulmuş bulunan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği, derhal temin ettiği müsbet neticelerle, bu mevzuda teşebbüse geçmek hususunda cesaret veren başlıca âmil olmuştur denilebilir.

Birleşik Kırallık, müşterek pazara katılamadı. *Commonwealth* ile olan iktisadî ve malî bağları, başta buna imkân vermedi. Bunun üzerine Birleşik Kırallık, bütün hür Avrupa'yı ve bu arada Müşterek pazarı kurmak üzere bulunan 6 memleketi de içine alacak bir «Serbest ticaret sahası» kurmak teklifinde bulundu. Fakat, saha itibarile daha geniş olmakla beraber, birleşme derecesi bakımından çok daha gevşek iktisadî münasebetlere dayanan bu teklif kabul edilmedi.

Bunun üzerine Birleşik Kırallık, İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, Avusturya ve Portekiz'in iştiraki ile «Avrupa serbest ticaret sahası» nı (*European free trade area*), (*EFTA*) yı kurdu. Müşterek pazarın altlarına karşılık, bu anlaşmaya giren memleketlere de kısaca Yediler denildi. Daha sonra, Finlandiya'nın iştirakile, *EFTA* memleketleri sekize yükseldi.

Bu suretle hür Avrupa'nın cem'an 14 memleketi, yukarıda bahsi ve adı geçen iki birliğe girmiş oluyordu. Geriye sadece diktatörlükle idare edilen İspanya ve Yugoslavya ile demokratik iki memleket, yâni Yunanistan ve Türkiye kalıyordu.

Bunlardan, İspanya ve Yugoslavya'nın, kendilerine mahsus sebeplerle, bu iki birliğin dışında kalmak temayülünde oldukları müşahede ediliyordu. Yunanistan ise, Müşterek pazara âza olmak için müracaatte bulunmuştu. Altıların bu memleketle, bir *association* (ortaklık) anlaşması akdetmeleri ihtimali günden güne kuvvetleniyordu. Bu vaziyette, Türkiye'nin de hareket tarzını tâ-

yin etmesi bir emri vâki halini almıştı. Netekim, yapılan tetkikler neticesinde, Türkiye de Müşterek pazara iştirak için müracaat etti.

Diğer taraftan, altıların kısa zamanda fevkalâde tatmin edici ve ilerisi için cesaret verici neticeler elde etmelerine karşılık, yediler bir türlü toparlanamıyordu. Kısa bir tereddüt devresinden sonra, Birleşik Kırallık, tarihinin belki de en mühim kararlarından birini verdi .Yâni, üzerinde güneş batmayan imparatorluğundan ayrıldıktan sonra, kısmen bunun yerine geçen *commonwealth* ile olan préférentiel bağlarının bir kısmından da belki vazgeçmesini icap ettirecek bir adım attı ve altılara iltihak için müracaatta bulundu. Bu karar, Birleşik Kırallığın, Avrupa dışında kalmak, Avrupa câmiasından siyasî infirat halinde bulunmak hususundaki an'anevî siyasetinden vazgeçerek, kendisini bir Avrupa memleketi olarak kabul etmek zorunda kaldığını göstermek bakımından çok mühimdir.

Yedilerden, Danimarka ile Avusturya, müşterek pazara kabul-leri için müracaat ettiklerine ve diğer ortaklarında da bu mevzuda müsait bir hava estiğine göre, iki ekonomik birleşmenin, ileride bir araya gelmesi, ihtimalden uzak değildir. Bu takdirde, Yunanistan-la beraber 7 ye balığ alan altılarla, Finlandiya ile birlikte adetleri 8 e yükselmiş olan yediler, belki de tek bir ekonomik saha teşkiline doğru adımlar atacaktırlar.

İspanya ve Yugoslavya'dan başka bütün hür Avrupa memleketlerini içine alacak böyle bir topluluğun kurulması hususundaki cereyan günden güne kuvvetlenir ve bu istikamette esaslı adımlar atılırken, Türkiye'nin vaziyeti üzerinde ciddiyetle durmak ve bu mevzuda kat'î bir karar vermek lüzumu âşikâr bir surette ortaya çıkmaktadır.

2 — Müşterek Pazar anlaşmasının esas hükümleri.

İleride kurulması muhtemel Avrupa ekonomik birliği, büyük bir ihtimalle, Müşterek pazarın esas hükümleri dairesinde taazzuv edecektir. Hakikaten, bu pazarı teşkil eden memleketler, Büyük Britanya'nın iştirak etmemesi pahasına da olsa, kurulmuş ve tatmin edici bir şekilde işlemekte bulunan Müşterek pazar anlaşmasının esaslarını değiştirmek istemeyeceklerdir. İştirak maksadile müracaat edenler için, belki birtakım hususî hükümler kabul edilecektir. Fakat, bunlar hiç bir zaman altılar arasındaki anlaşmanın de-

ğıştirilmesine ve hattâ muhtelif safhalarının geciktirilmesine yol açamayacaktır. Bu itibarla, bu ikinci bölümde, *EFTA*'yı bir tarafa bırakarak, yalnız Müşterek pazar anlaşmasının esas hükümleri hakkında kısaca izahat vermekle iktifa edeceğiz.

Müşterek pazar, esas itibarile, bir «*iktisadî birlik*» anlaşmasıdır. İktisadî birlik mefhumu, tabiaten «*gümrük birliği*» mefhumunu da içine almaktadır. Hattâ bu sonuncusu, iktisadî birliğin kaçınılmaz bir şartı veya bir bakıma ilk safhasıdır. Esasen «*Avrupa Birliği*», bu iki safhadan geçtikten sonradır ki, siyasî birleşme halini alabilir.

Müşterek pazar anlaşması, ilk plânda, bir «*gümrük birliği*» ne dayanmaktadır. Bilindiği üzere, gümrük birliği, bir taraftan bunu teşkil eden memleketler arasındaki gümrük hudutlarının kaldırılması, diğer taraftan da harice, yâni birliğe dahil bulunmayan memleketlere karşı müşterek bir tarifinin tesis ve tatbiki ile gerçekleşir. Müşterek pazar anlaşmasında bu hususlar üzerinde ayrı ayrı durulmuştur. Anlaşmanın «*gümrük birliği*» başlığının birinci bölümü «*âza devletler arasında gümrük resimlerinin kaldırılması*», ikinci bölümü ise «*müşterek gümrük tarifesinin tesisi*» ne müteallik hükümleri vazetmektedir.

Müşterek pazar anlaşmasını akdeden altı devlet, karşılıklı ticarî münasebetlerinde, yâni birbirleri arasındaki ithalât ve ihracatta, yeni gümrük resimleri veya bunlar gibi tesir icra edebilecek başka vergiler koymamağı ve mevcutları da arttırmamayı kabul etmişlerdir. Kendi aralarında mevcut gümrük resimleri, tedricî bir şekilde kaldırılacaktır. Bunlardan, ihracat gümrük resimleri, en geç birinci merhale, yâni âzamî dört sene zarfında kaldırılmış olacaktır. İthalât gümrük resimleri ise, üç merhaleden teşekkül eden bir «*intikal devresi*» sonunda tamamen ortadan kalkacaktır.

Bahis mevzuu «*intikal devresi*», Müşterek pazar anlaşmasında, yürürlüğe giriş tarihinden, yâni 1 Ocak 1959 dan başlamak üzere, 12 senelik bir müddet olarak kabul edilmiştir. Normal olarak bu devre, her biri dörder senelik 3 *merhale*ye ayrılmaktadır. Âza devletler arasında tedricî bir şekilde kaldırılacak olan gümrük resimleri, bu merhalelerde kademeli indirimlere tâbi tutulacaktır. Bunun için de, hareket ve hesap esası olarak, her âza memlekette, 1 Ocak 1957 tarihinde yürürlükte bulunan tarife nisbetleri alınmaktadır.

Cem'an 4 senelik olan birinci merhale içinde, 3 indirim tatbik edilecektir. Bunların tarihleri, anlaşmada şu suretle tesbit edilmiştir: Birinci indirim, anlaşmanın mer'iyete girmesinden itibaren bir

sene sonra, ikincisi bu tarihten 18 ay sonra, üçüncüsü de ikinci 18 ay sonra yapılacaktır.

Yine cem'an 4 senelik olan ikinci merhalede ise, indirimler, 18, 18 ve 12 aylık fasıllarla yapılacaktır. Üçüncü dört senelik merhalede ise, indirim fasıla ve zamanları, önceden tesbit edilmiş değildir. Bu merhaledeki indirimlerin icra zaman ve tarihlerini, Müşterek Pazar Konseyi tesbit edecektir.

Müşterek pazar anlaşması, 1 Ocak 1959 da tatbik mevkiine girdiğine göre, âza devletler arasındaki gümrük resmi indirimleri, (intikal devresi herhangi bir surette uzatılmadığı takdirde) 31 Aralık 1970 de tamamen kalkmış olacaktır. Şunu da ayrıca ilâve edelim ki, hâlen intikal devresinde bir uzatma değil, bil'akis bir kısaltma yapılmış bulunmaktadır.

İndirimler, hem 1956 yılı gümrük resimleri tahsilât rakkamları itibarile tarifenin tamamından, hem de her münferit maldan yapılacaktır. Aşağıdaki tablo, indirimlerin normal zaman ve miktarını, şematik olarak göstermektedir :

TABLO I.
GLOBAL VE MÜNFERİT İNDİRİMLER KRONOLOJİSİ

<i>Merhale ve devreler</i>	<i>Müddet (ay)</i>	<i>Ortalama indirim %</i>	<i>Beher maldan asgari indirim % (*)</i>
<i>Birinci merhale</i>			
1. devre	12	10	10
2. devre	18	10	5
3. devre	18	10	5
	<i>48 (4 sene)</i>	<i>30</i>	<i>25</i>
<i>İkinci merhale</i>			
1. devre	18	10	5
2. devre	18	10	5
3. devre	12	10	5
	<i>48 (4 sene)</i>	<i>30</i>	<i>25</i>
<i>Üçüncü merhale</i>			
	<i>48 (4 sene)</i>	<i>40</i>	<i>50</i>
<i>Umumî toplam</i>	<i>12 sene (**)</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

(*) Bu sütundaki % 5 rakkamları asgari nisbetlerdir. Merhale sonunda, yapılan indirimin % 25 nisbetini bulması şarttır.

(**) 12 senelik müddet, Anlaşmada derpiş edilen normal intikal devresidir. Bunun muayyen şartlarla uzatılması mümkün olduğu gibi kısaltılması imkânı da vardır.

Anlaşmada, istihlâk vergisi mahiyetinde olan gümrük resimleri hakkında da hüküm vardır. Bunlar, ortalama indirimlerin hesaplanmasında nazara alınmaz. Bahis mevzuu vergiler, muayyen şartlar altında ve Müşterek pazar anlaşmasının yürürlüğe giriş tarihinden itibaren en geç 6 sene sonra ilga edilmeleri kaydı ile bu müddet içinde oldukları gibi muhafaza edilebilir.

Yukarıda verdiğimiz tarife göre, bir gümrük birliğinin tamam olabilmesi için, sadece âza memleketler arasındaki gümrük resimlerinin kaldırılması kâfi gelmeyip, bir *müşterek tarife* tesisine de ihtiyaç vardır. Müşterek pazar anlaşmasında, bu tarifenin de, tedricî bir şekilde kurulması hakkında hükümler sevk edilmiş bulunmaktadır.

Müşterek tarife nisbetleri, esas itibarile, Pazara dahil dört gümrük ülkesinin (yâni Fransa, Almanya, İtalya ve Benelux'un) 1 Ocak 1957 tarihinde tatbik ettikleri gümrük resimlerinin basit hesap ortalaması alınmak suretile tesbit edilmektedir. Ancak bazı malların müşterek gümrük resmi, bu hesap şekline farklı bir tarzda tesbit olunduğu gibi, Anlaşmaya ekli bulunan muhtelif mal listelerine tatbik edilebilecek âzamî nisbetler de ayrıca tâyin edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda, bazı malların Birliğe dahil dört gümrük ülkesinde 1 Ocak 1957 de tatbik edilen resimleri ile hesaplanmış bulunan müşterek gümrük tarifesindeki vergi nisbetleri gösterilmiştir :

TABLO II.

BAZI RESİMLER VE MÜŞTEREK TARİFE NİSBETLERİ

Malları	1 Ocak 1957 de tatbik edilecek olan resimler %				Müşterek tarife nisbetleri %
	Almanya	Fransa	İtalya	Benelux	
Buğday	20	30	30	0	20
Mısır	0	30	5	0	9
Pamuk	0	0	6	0	0
Çay	52 (*)	30	50 (*)	10 (*)	35
Tütün	32 (*)	(**)	(**)	8 (*)	30
Portakal	10	20—35	4	15—20	15—20 (***)

(*) Mer'î spesifik resimlerin takribî ad valorem nisbeti.

(**) Devlet ithalâtı.

(***) Mevsime göre farklı nisbetler.

Esas itibarile tatbik olunan hesaplama şekli, yukarıda bahsettiğimiz gibi, basit hesap ortalamasıdır. Meselâ, buğdayın müşterek gümrük resmi olan % 20 böylece tesbit olunmuştur :

$$\frac{20 + 30 + 30 + 0}{4} = 20 .$$

Keza, mısırdaki dört gümrük ülkesinin resim tutarı, $0 + 30 + 5 + 0 = 35$ tutmaktadır. Bunun dörde bölünmesi ile bulunan netice, tam rakkama iblâğ edilince % 9 nisbeti ortaya çıkmaktadır. Çayda da hesap ortalamasının verdiği % 35.5 yerine % 35 nisbeti kabul edilmiştir. Tütüne gelince, Fransa ve İtalya'da devlet inhisarında bulunan bu mahsulün gümrük resmi % 30 olarak tesbit olunmuştur.

Müşterek tarifenin tatbiki de, tedricî bir şekilde olacaktır. Âza memleketlerin gümrük tarifelerindeki nisbetler, dereceli bir tarzda, müşterek tarife nisbetlerine intibak ettirilecek ve böylece yine 12 senelik bir devre sonunda müşterek tarife tam olarak tatbik mevkiine girmiş olacaktır.

Yukarıda, Müşterek pazar anlaşması, ilk plânda bir «gümrük birliği» ne dayanmaktadır demistik. Hakikaten, Avrupa iktisadî câması, dar mânada bir gümrük birliğinden ibaret değildir. Anlaşmanın, zamanın icaplarına uygun olarak, çeşitli ekonomik ve sosyal tedbirlerle tamamlanması cihetine gidilmiştir. Ezcümle, tek piyasa haline gelmek için zarurî olan malî ve sosyal sahalardaki âhenleştirmeye müteallik muhtelif hükümler konulmuştur. Keza, emek ve kapital hareketlerinin tamamen serbest bir hale getirilmesi maksadile vaz edilmiş hükümler de vardır. Ancak bu kısa tetkikte, bunlara sadece temas etmek dahi mümkün değildir. Buna mukabil, Müşterek pazarın kurucusu olan altı memleketin iktisadî bünyeleri ve kudretleri üzerinde biraz durmak zarureti vardır.

3 — Müşterek Pazar memleketleri.

Avrupa iktisadî câması anlaşması ile, ekonomilerini birleştirmek yolunda bulunan altı memleket, dünya istihsal ve ticaretinde çok mühim bir yer işgal etmektedir. Bu anlaşma ile husule gelen birlik, tarihte şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en büyük gümrük birliğidir denilebilir.

Filhakika, birliği teşkil eden memleketlerin nüfusu hâlen 170 milyon civarındadır. Altı memleketin 1960 yılında 168.5 milyon olarak hesaplanan nüfusunun 1965 de 175 ve 1970 de ise 180 küsur milyona yükseleceği tahmin edilmektedir.

Bu nüfusun kültür ve teknik yetişme ve bilgi itibarile yüksek vasıfta bulunan büyük bir kısmı faaldir. Altı memleketin faal nüfus tutarının, 1960 da 74 milyon olduğu, 1965 de 76, 1970 de ise 78 milyona çıkacağı hesaplanmaktadır. Müşterek pazar memleketleri faal nüfusunun büyük kısmı, sanayi ve ticaret sahalarında meşgul bulunmaktadır. Ziraatte çalışan nüfus nisbeti % 26 dan ibarettir. İtalya hesaba katılmadığı takdirde ziraatte faal nüfus nisbeti % 18 e düşmektedir.

Anlaşmaya dahil altı memlekette nüfus başına millî gelir yüksektir. Müşterek pazar memleketleri, dünya nüfusunun takriben % 6 sına sahip oldukları halde, dünya gelirinin % 12 sinden fazlasını temin etmektedir. Bu gelir, 1955 yılında 500 dolar olarak hesaplanıyordu. Bugün ise, bundan çok daha yüksektir.

İstihsal ve dolayısıyla gelirin yüksekliği, istihlâkin de yüksek seviyede olmasını temin etmektedir. Netekim, Müşterek pazar memleketlerinin dünya istihlâkindeki mevkileri ehemmiyetlidir. Müşterek pazarın tesisi sırasında dünya nüfusunun takriben % 6 sına tekabül eden nüfusları ile, bu memleketlerin, gıda maddelerinin % 10 unu, mensucatın % 12 sini, kauçunun % 13 ünü, çeliğın ise % 16 sını istihlâk ettikleri hesaplanıyordu. Dünyada mevcut otomobillerin takriben 1/10 i bu memleketlerdeydi. Arada geçen zaman zarfında, bu nisbetler daha da yükselmiştir.

Altı memleketin dünya ticaretinde işgal ettikleri mevki de çok mühimdir. Bunlar, son 10 sene zarfında, aralarındaki ticaret de dahil olmak üzere, dünya ticaretinin 1/5 kadarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Aşağıdaki tablo, Müşterek Pazar memleketleri dış ticaret toplamının, 1951 ve müteakip senelerdeki seyri hakkında bir fikir vermektedir.

TABLO III.

MÜŞTEREK PAZAR MEMLEKETLERİ DIŞ TİCARETİNİN
DÜNYA TOPLAMINA NİSBETİ (1951 — 1956)

Seneler	Dünya ithalât	Dünya ihracat
	toplamına nazaran (%)	toplamına nazaran (%)
1951	18.9	18.4
1952	19.1	19.0
1953	19.6	19.2
1954	21.0	20.7
1955	21.9	22.1
1956	23.0	21.9

Bu nisbetler, son senelerde daha yükselmiş ve dünya dış ticaretinin 1/4 ini geçmiştir.

TABLO IV.

ALTILAR DIŞ TİCARETİNİN DÜNYA TOPLAMINA
NİSBETİ (1959 — 1960)

Seneler	İthalâta nazaran	İhracata nazaran
	(%)	(%)
1959	23.1	25.1
1960	25.2	26.5

Yukarıdaki nisbetler, Müşterek pazar memleketlerinin hem aralarındaki, hem de diğer memleketlerle olan ithalât ve ihracatını göstermektedir. Bunların, aralarındaki ve üçüncü memleketlerle olan dış ticaretleri ise yine dünya ticaretine olan yüzdeleri ile, şu tabloda görülmektedir :

TABLO V.

MÜŞTEREK PAZAR MEMLEKETLERİ DIŞ TİCARETİNİN
BÜNYESİ (1959 — 1960) %

Seneler	İ t h a l â t			İ h r a c a t		
	M.P. dışı	M.P. içi	Toplam	M.P. dışı	M.P. içi	Toplam
1959	15.4	7.7	23.1	16.9	8.2	25.1
1960	16.6	8.6	25.2	17.4	9.1	26.6

Evvelce, dış ticaretlerinin 1/4 kadarı altıların arasında cereyan ederken, Müşterek pazarın kurulmasından sonra, 1959 ve 1960 yıllarında, altılar arası ticaretin nisbeti, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, takriben 1/3 e yükselmiştir. Netekim, aşağıdaki hacim istatistiği de, bu gelişmeyi göstermektedir :

TABLO VI.

MÜŞTEREK PAZAR MEMLEKETLERİ DIŞ TİCARET
HACİM İNDEKSLERİ (1958 = 100)

Seneler	İthalât			İhracat		
	M.P. dışı	M.P. içi	Toplam	M.P. dışı	M.P. içi	Toplam
1959	105	125	112	111	125	116
1960	127	153	135	125	152	133

Bu tablodan görüldüğü üzere, Müşterek pazar memleketlerinin, üçüncü memleketlerle olan ithalât ve ihracatı, 1958 e nazaran % 25 - 27 civarında bir artış gösterirken, altılar arası ticaret hacmi indeksi % 52 - 53 nisbetinde bir artış kaydetmiş bulunmaktadır.

İstihsal, istihlâk ve dış ticaret itibarile, dünyada hatırı sayılır bir kuvvet teşkil eden altı memleketin birleşmesi, Türkiye bakımından ehemmiyetle takibi gereken bir vâkıa teşkil etmektedir. Pazara dahil İtalya ile Fransa'nın ve Afrika'daki ortak âza devletlerin yetiştirdikleri birçok mahsuller, Türkiye'nin de yetiştirdiği ve Müşterek pazara sattığı mahsullerdir. Bunların arasında, çeşitli ziraî mahsuller ve bilhassa turunçgiller ile pamuk, üzüm ve şaraptan gayri, maden cevherleri ve bilhassa bakır ve daha başkaları sayılabilir. Bundan kısa bir müddet önce, Yunanistan'ın da Müşterek pazara ortak âza olmasile, maden cevherleri ile pamuktan başka, zeytin, zeytinyağı, üzüm, kuru üzüm ve tütün bakımından çok kuvvetli ve tehlikeli bir rakip daha ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bu itibarla, Yunanistan'ın Müşterek pazara iştirak şartlarını esaslı bir şekilde tetkik etmek ve Türkiye'nin ortak âzalık için yaptığı müracaati, bu ışık altında yeniden gözden geçirmek lâzımdır. Bu kısa ve muhtasar etüdün çerçevesi içinde, Yunanistan'ın ortak âzalık şartlarının hepsini, bütün teferruatı ve şumulü ile belirtmeğe imkân olmadığı âşikârdır. Binaenaleyh, burada, mezkûr iştirakin esaslarına kısaca temas edeceğiz.

4 — Yunanistan'ın ekonomisi ve Müşterek Pazar'a iştirak şartları.

Yunanistan, Müşterek pazara ortak âza olmak üzere ilk müracaatını 8 Haziran 1959 tarihinde yapmıştır. Bu müracaatı tetkik eden Müşterek Pazar Konseyi, Yunan hükümeti ile hazırlık görüşmelerini yapmak üzere Komisyonu vazifelendirmiştir. Yunan delegasyonu ile 1959 da yapılan iki toplantıdan sonra, esas müzakerelere geçilmiş ve 1960 Aralık ayında bir «anlaşma şeması» meydana getirilmiştir. 1961 Şubatında redaksionu tamamlanan anlaşma, nihayet 9 Temmuz 1961 de Atina'da imzalanmıştır.

Yunanistan'ın imzaladığı bu anlaşma, Müşterek pazar ile bir ortaklık (*association*) anlaşması olup, bu anlaşma tam bir iltihak veya müşterek pazara doğrudan doğruya katılma (*adhésion*) anlaşması değildir. Başka bir ifade ile, Yunanistan, aynen diğer altı aslı âza gibi, Müşterek pazara girmiş değildir. İmzalanan anlaşma, Müşterek pazar ile Yunanistan arasında karşılıklı hak ve vecibeler yaratan, taraflar arasındaki ortaklık şartlarını vazedenden ve hususî hükümler ihtiva eden iki taraflı bir akittir.

Yunanistan'la müzakerelerin birbuçuk seneden fazla sürmesi ve ilk müracaat tarihi ile anlaşmanın imza tarihi arasında iki seneden fazla zaman geçmesi, ilk bakışta uzun görünebilir. Fakat, bunun, bir taraftan Avrupa iktisadî câmiası anlaşmasının «ortak âzalık» esasını koyan 238. maddesinin ilk tatbiki olduğu, diğer taraftan Yunan ekonomisinin ziraf karakteri ve ayrıca Müşterek pazar memleketlerinden İtalya ve Fransa ile deniz aşırı ortak âza memleketlerin ziraf mahsullerinden bazılarını da istihsal etmekte bulunduğu hususları gözönüne alınacak olursa, arada geçen zamanın fazla uzun sayılmaması gerektiği kolaylıkla anlaşılabilir.

Yunan ekonomisi, umumiyetle, gelişmemiş fakat gelişmekte olan bir ekonomidir. Millî gelir, düşük olmakla beraber, sür'atle artmaktadır. 1959 yılında Yunan millî geliri 2.5 milyar dolara yükselmiştir ki, nüfus başına 300 dolardan fazla düşmektedir.

Yunan ekonomisi, esas itibarile, ziraf bir karakter arz etmektedir. Millî gelirin sektörler itibarile dağılışı da bunu göstermektedir :

TABLO VII.

NET MİLLİ HASILANIN DAĞILIŞI (1959)

<i>Sektörler</i>	%	%
Ziraat	31.0	
Ormancılık	1.2	
Balıkçılık	0.9	
Ziraat sektörü		33.1
Madencilik	1.4	
İmalât sanayii	19.3	
İnşaat	4.9	
Âmme teşebbüsleri	1.3	
Sanayi sektörü		26.9
Ulaştırma	5.7	
Ticaret	11.3	
Diğer	23.0	
Hizmetler toplamı		40.0
<i>Umumi toplam</i>		<i>100.0</i>

Yunanistan'ın ihracatı da, bâzı maden ve maden cevherleri ile müteferrik mamuller bir tarafa bırakılacak olursa, büyük ekseriyeti itibarile zirai mahsullerden mürekkep bulunmaktadır :

TABLO VIII.

YUNANİSTAN'IN BAŞLICA İHRAÇ MADDELERİ
(FOB kıymet ve milyon dolar olarak)

<i>Maddeler</i>	1958	1959
Tütün	92.0	70.7
Pamuk	23.0	26.4
Gıda maddeleri	78.7	64.1
Sınai mamuller	5.0	6.5
Madenler	14.9	14.4
Sair	29.2	30.4
<i>Toplam</i>	<i>242.8</i>	<i>212.5</i>

TABLO IX.

BAŞLICA ZİRAİ İHRAÇ MADDELERİ (1000 ton)

<i>Maddeler</i>	1957	1958	1959
Tütün	69.0	62.4	54.9
Korent üzümü	62.3	63.5	58.1
Sultanî üzüm	58.9	36.6	41.1
Pamuk	16.6	38.2	45.0
Zeytinyağı	8.7	9.3	4.2
Turungiller	38.4	37.4	50.9

Bu mahsullerden birçoğu, İtalya, Fransa ve hususile eski Fransız müstemlekeleri olan Afrika'daki ortak âza memleketlerin istihsal ettiği mahsullerdir.

Böylece, nüfus başına millî geliri, câmiaya dahil memleketlerinkine nazaran çok daha düşük bulunan, ziraî bünyeli, fakat gelişme halindeki küçük bir memleketin, Müsterek pazara nasıl bir statü ile alınacağı, üstelik Câmiaya esasen dahil veya ortak âza vaziyetindeki bazı memleketlerin ziraî mahsullerine karşı yapabileceği kuvvetli rekabetin, bu ülkelerin menfaatleri ile nasıl harmonize edilebileceği hususları üzerinde uzun boylu durmak mecburiyeti hasıl olmuştur.

Diğer taraftan, Yunanistan'ın mükellefiyetlerinin de, imkânları ile mukayyet olması lâzımdı. Aksi takdirde, yâni bu memleket derhal Müsterek pazara tam âza olarak alınsaydı, bunun şartlarına intibak edemezdi. Dolayısıyla, istenilen neticenin husulüne de imkân kalmazdı.

Yunanistan ile Câmia arasındaki ekonomik bünye farkı, o derecede büyük idi ki, bir aralık bu memleketin ortak âza olarak alınıp alınmayacağı meselesi üzerinde de durulmuştur. Yunanistan'la bir (*coopération*) işbirliği anlaşması ile iktifa edilip edilemeyeceği araştırılmıştır.

Bununla beraber, neticede ortak âzalık şıkkı tercih olundu. Bu yolun seçilmesine başlıca sebep, ancak hakikî bir ortaklığın, Yunan ekonomisinin gelişmesinde tam mânasile faydalı olabileceği neticesine varılmış olmasıdır. Nihai gaye olan tam ortaklığa geçmeden önce, Yunan ekonomisinin yeni şartlara intibak edebilmesini mümkün kılmak için azçok uzun bir müddet sürecek bir ortak âza-

lık devresi geçirilecektir. Diğer taraftan, Yunanistan'ın ortak âza oluşu, Câmiaya dahil memleketlerin menfaatlerini de ihlâl etmemeliydi. İşte, Yunanistan'la akdolunan ortak âzalık anlaşması ile eklerinde, bütün bu hususlar teferruatlı bir şekilde muayyen hükümlere bağlanmış bulunmaktadır.

Avrupa iktisadî câması ile Yunanistan arasında, 9 Temmuz 1961 tarihinde, Atina'da imzalanmış olan anlaşma metinleri, 77 maddeden ibaret bulunan esas Anlaşma ile, 4 mal tablosu, 20 protokol ve 7 deklârazyondan mürekkeptir. Anlaşma metninde, ortak âzalık esasları ile umumî tatbikat hakkındaki hükümler yer almıştır. Protokollerde, intikalî hükümlerle hususî veya fevkalâde bazı hükümler, deklârazyonlarda ise tefsirî mahiyette beyanlar bulunmaktadır.

Anlaşma metninde, evvelâ maksat ve ortak âzalık esasları, bundan sonra gümrük birliğinin esasları, daha sonra da sırasile mikdar tahditlerinin ilgası, iktisadî ve sosyal âhenkleştirme (*harmonisation*) politikaları, rekabet kaideleri, gümrük birliği üzerinde vasıtasız tesiri olan vergiler ve mevzuat hakkındaki hükümler, iktisat ve ticaret politikalarının koordinasyonu ve nihai hükümler yer almaktadır.

Yunanistan'ın ortak âzalığı çerçevesi içindeki gümrük birliğinin şu şekilde gerçekleştirilmesi derpiş olunmuştur: Yunanistan, Müşterek pazar âzası 6 memleketin kendi aralarında yapacakları gümrük indirimlerinden derhal istifade edecektir. Yâni altılara ihraç olunan Yunan mahsulleri, anlaşmanın yürürlüğe girmesile birlikte, Müşterek pazar memleketleri arasında tatbik edilen indirimlerden faydalanacaktır.

Buna mukabil, Müşterek pazardan Yunanistan'a vâki olacak ithalâta gümrük resimlerinin indirilmesi ve sonunda ortadan kaldırılması, iki ayrı rejime tâbi tutulmuştur. Bir kısım maddeler hakkında 12 senelik, diğer bazı maddeler hakkında ise 22 senelik olmak üzere iki intikal devresi kabul edilmiştir. Bu daha uzun devreye tâbi tutulacak mallar, anlaşmanın ekinde gösterilmiş bulunmaktadır.

Böylece Yunanistan, derhal veya 12 sene gibi nisbeten kısa bir devre sonunda gümrük himayesinden mahrum bırakıldığı takdirde yaşama kabiliyetini kaybetmesi muhtemel olan sanayiini, 22 sene-

lik bir intikal devresi ile korumak ve yeni vaziyete intibak için daha uzun bir zamana sahip olmak imkânını temin etmiştir. Başka bir ifade ile, Yunanistan'ın Müsterek pazardan yaptığı ithalâtın takriben 1/3 ünü teşkil eden bir takım mallar için gümrük resimlerini kaldırma müddeti 10 sene daha uzatılmış olmaktadır. Bu gümrük resimlerinde, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 7,5 sene içinde ve 4 def'ada her biri % 5 nisbetinde olan dört indirim yapılacaktır. 10. seneden sonra da kalan vergiler, 12 senelik normal rejime tâbi ithalâta tatbik edilen zaman cetveli (*calendrier*) ye uygun olarak kaldırılacaktır.

Bu hükümlerden ayrı olarak, Yunanistan'ın yeni sanayilerini himaye etmek maksadile yeni vergi koymak veya esasen mevcut olanları arttırmak hakkı da mahfuz tutulmuştur. Ancak, yeni veya yükseltilmiş resimler, 9 sene zarfında ilga veya ilk nisbetlerine irca edilecek, sonra da normal indirimler yolu ile kaldırılacaktır. Keza, Yunanistan'ın zayıf ihraç mallarını sürebilmesi için, ikili anlaşmalar yapmak hakkı tanındığı gibi, bu nevi anlaşmalarla bağlanacağı memleketlerden ithal ettiği mallara düşük gümrük resimleri ve hattâ gümrük muafiyetleri tatbik etmek salâhiyeti de tanınmıştır. Sadece, bu şekilde ithalât, aynı maddeden yapılan umum ithalâtın % 10 unu aşamayacaktır. Netekim, Amerika Birleşik Devletleri yardımından finanse edilerek ithal edilen mallar için de, bu şekilde tarife yüzdelerinin tatbiki kabul olunmuştur.

Gümrük birliği, zirâî mahsullere de şâmidir. Ancak bu teşmil, Müsterek pazar memleketleri ile Yunanistan'ın zirâî politikalarının âhenleştirilmesine tâbi tutulmuştur. Bu suretle Yunan zirâî mahsullerinin İtalya ve Fransa'nın mümasil mahsullerine yapması muhtemel şiddetli rekabetin önlenmesi maksadı güdülmüştür. Netekim, Müsterek pazarı tesis eden Roma anlaşmasında da, esas âza memleketler için böyle bir hüküm vardır.

Bununla beraber, 15 numaralı protokolde, Yunan menfaatleri korunmakta ve tütün, kuru üzüm, zeytin, colophane ve terebentin esansı mevzularında müsterek tarife indirimleri kabul edilmekte, ayrıca Müsterek pazar memleketlerinin bu maddelerde üçüncü memleketlere tarife yüzdeleri vermek hakkı tahdit olunmaktadır.

Bilhassa Yunan tütün ve kuru üzümleri hakkında 15 ve 16 sayılı protokollerle, 3 ve 4 numaralı deklârasyonlarda kabul edilen esaslar, Yunanistan'ın çok lehinedir. Bu esaslara göre, Yunan tü-

tün ve kuru üzümüleri, derhal, yâni anlaşmanın yürürlüğe girmesile beraber, 1957 yılının Ocak ayında mer'î gümrük resimlerinin yarısını ödemek suretile Müşterek pazar memleketlerine ithal olunabilecektir. Bu resimler, tedricen azalacak ve 1967 yılı sonunda tamamen ilga olunacaktır. Böyle bir avantaj, Roma anlaşmasında dahi yoktur. Yâni, diğer âza memleketler, kurucu oldukları halde, bu neviden bir avantaj elde edememişlerdir. Ancak, bu avantajın otomatik olarak, diğer âza memleketlere ve ezcümle Fransa ve İtalya'ya da teşmili tabiidir.

Yunanistan'la yapılan ortak âzalık anlaşması, evvelce işaret ettiğimiz gibi, bir gümrük birliğinden ibaret değildir. Anlaşmada, şahısların, hizmetlerin ve sermayelerin serbestçe tedavülü, yerleşme hakkı, münakalât ve rekabet kaideleri mevzularında çeşitli hükümler vardır. Fakat, etüdümüzün dar çerçevesi içinde bunlara temas etmeğe imkân yoktur.

Müşterek pazarın kurulması ve Yunanistan'ın da buna katılması ile husule gelen yeni gelişme karşısında Türkiye'nin vaziyeti ne olacaktır? Şimdi kısaca buna temas edeceğiz.

5 — Türkiye'nin ekonomisi ve Müşterek Pazar karşısındaki vaziyeti:

Türkiye'nin ekonomik bünyesi, Yunanistan'dan da daha fazla ziraî ve gelişmemiş bir ekonomi karakterindedir. Yunanistan'da nüfus başına millî gelir 300 dolar civarında iken, Türkiye'de 200 dolardan azdır. Bunun artış temposu da Yunanistan'dan daha yavaştır. Artış temposunun farklı oluşunda iki memleket nüfus artışları arasındaki farkın da büyük rolü vardır. Yunanistan nüfusu yılda % 1 kadar arttığı halde, Türkiye'de artış % 3 e yaklaşmaktadır. Dolayısıyla, Yunan millî gelirinde yılda net % 4 den fazla bir artış husule gelmesine mukabil, Türkiye'deki net artış bunun yarısından az, yâni % 2 civarında tahmin edilmektedir.

Türkiye ekonomisinin ziraî karakteri Yunanistan'dan daha bârizdir. Yunanistan'da ziraat geliri, millî gelirin takriben 1/3 ü nisbetinde olduğu halde, Türkiye'de bu nisbet % 45 i, hattâ bazen millî gelirin yarısını bulmaktadır.

Türkiye'nin ihracatı da, bâzı maden cevherleri ve ârizî şekilde ihraç edilen bir takım yarı mamul ve mamuller bir tarafa bırakıla-

cak olursa, ziraî mahsullerden ibarettir. Bunların başında, tütün, pamuk, fındık, kuru üzüm ve incir gelmektedir. Ayrıca, turunçgiller, tiftik, yapağı ve kıl, küspeler, bakliyat, canlı hayvanlar, deri ve postlar da ihraç maddeleri arasında yer almaktadır.

Bu bünyede bulunan Türkiye'nin, esas itibarile sanayileşmiş memleketlerden kurulu Müsterek pazara doğrudan doğruya, yâni tam âza olarak derhal iştiraki imkânsızdır. Bu itibarla, Türkiye, Yunanistan gibi, ortak âza olarak kabul edilmesi için müracaat etmiştir. Ancak, bu müracaat dahi, Müsterek pazar çevrelerinde tam bir mutabakat ile karşılanmış değildir. Bâzi çevreler, Türkiye'nin Müsterek pazarla sadece bir «*coopération*» işbirliği anlaşması yapmasının daha yerinde olacağı kanaatini izhar etmişlerdir.

Hakikaten, Türkiye'nin Müsterek pazara müsait şartlarla ortak âza olması talebi, çeşitli güçlüklerle karşılaşmağa mahkûmdur. Türkiye'nin ziraî bünyesinden başka bu güçlüklerin başlıcalarını şu suretle tesbit etmek mümkündür :

Bir kere, Yunanistan'ın takriben 5 - 6 senedenberi temin etmiş olduğu ekonomik istikrar, Türkiye'de henüz tam mânasile gerçekleşmiş değildir. Yunan dış ticaret muvazenesi, Türkiye'ninkinden daha büyük ve gittikçe de büyüyen açıklar verdiği halde, denizcilik ve turizm gelirleri, gelir, sermaye hareketleri ve dış yardımlar sayesinde dış tediye muvazenesi açık vermemekte, hattâ her sene temin edilen fazlalarla altın ve döviz disponibilesi artmaktadır. Halbuki, ödeme bilânçosunun yukarıda sayılı kalemleri, Türkiye'nin dış ticaret açığını kapamağa çok kere yetmemektedir. Ekonomisi henüz istikrara kavuşmamış bir memleketi, ortak âza olarak dahi, Müsterek pazara almak hususunda, âza memleketler tarafından bâzi şartlar koşulması mümkün ve hattâ bir bakıma tabiidir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin ziraî mahsulleri, İtalya, Fransa ve denizaşırı ortak âza memleketlerden başka, şimdi bir de Yunanistan'ın ziraî mahsullerine rakip olacaktır. Yâni, çoğu Akdeniz memleketleri olan bu ülkelerden hiç değilse bâzılarının, Türkiye'nin Müsterek pazara ortak âza olarak girmesi mevzuunda birtakım güçlükler çıkarması ihtimali vardır.

Türkiye, Müsterek pazara katılma mevzuunda Yunanistan'dan sonraya kalmıştır. Halbuki, Yunanistan, ortak âzalık anlaşmasının

da, bilhassa tütün ve kuru üzüm mevzularında kendisine imtiyazlı bir mevki temin etmiştir. Vâkıa, Türkiye, tütün ihracatı itibarile, Yunanistan kadar Müşterek pazara tâbi değildir. Yunanistan'ın tütün ihracatının % 46.2 si Müşterek pazara yapıldığı halde, Türk tütünlerinin ancak % 16.5 i aynı ekonomik birliğe dahil memlekete ihraç olunmaktadır. Türk tütünlerinin esas müşterisi Amerika Birleşik Devletleridir.

Böyle olmakla beraber, Yunan tütünleri şimdiden sadece % 15 nisbetinde bir gümrük resmi ile ve altı sene gibi kısa bir müddet sonunda da tamamen gümrüksüz olarak Müşterek pazara sevkolunacak, halbuki Türk tütünleri % 30 nisbetinde bir gümrük remine tâbi tutulacaktır. Diğer taraftan, Fransa ve İtalya devlet rejileri tarafından Yunan tütünleri lehine kabul edilen satın alma kotaları dolayısıyla, Türk tütünlerinin satışı, Yunan tütünlerinin satışının tamamlanmasını beklemek zorunda kalacaktır. Türkiye'nin de tütün mevzuunda Yunanistan'la müsavi muamele tatbikini istemesi, pek tabiidir ki bu imtiyazlı vaziyetini elinden kaçırmak istemeyecek olan Yunanistan'ın mümanaatı ile karşılaşacaktır.

Ayrıca, Türkiye bugünkü halde dış yardıma Yunanistan'dan daha fazla muhtaç durumda bulunmaktadır. Yunanistan'a 125 milyon dolarlık bir yardım yapmağı kabul eden Müşterek pazar memleketlerinin bu hususta Türkiye'ye karşı nasıl davranacakları meselesi mühimdir. Türkiye'nin, Müşterek pazarın ilerilemesini geciktirecek bir unsur olmaması için bu yardımın çok esaslı olması lâzımdır. Bunun da ciddî bir güçlük âmili olarak bâzı çevreler tarafından istismarı mümkündür.

Nihayet, Türkiye'nin Müşterek pazara ortak âza olmasında, ırkî, millî ve hususile dinî mülâhazaların da bir rol oynaması muhtemel olduğu gibi, Türklerin Yunanlılar kadar Batı dünyasına girmiş olmamaları, şahsî ve ailevî temaslarının hiç mesabesinde bulunması da aleyhe bir âmil olarak mütalâa edilebilir.

Buna mukabil, lehde tesir icra edecek âmiller de yok değildir. Bunların da bâzılarına kısaca işaret etmekte fayda vardır :

Bir kere, Türkiye fevkalâde ehemmiyetli stratejik mevki olan, geniş ve çeşitli tabii kaynaklara malik bir memlekettir. Bugünkü 28 milyon nüfusu, sür'atle atmaktadır. 1975 yılında bu nüfusun 42 milyonu aşacağı tahmin olunmaktadır. İki kıt'ada bulunan ve üçün-

cü bir kıt'anın da bir bakıma anahtarı mesabesinde olan bu memlekete ve bu kütleye karşı tamamen kayıtsız kalmak mümkün değildir.

Türkiye, yavaş da olsa, gelişme yolunda bir memlekettir. Bugüne kadar keşfedilmemiş birçok maden cevherleri vardır. Şimdiye kadarki denemelerin tam müsbet bir netice vermemiş olmasına rağmen, zengin petrol kaynakları bulunması da uzak bir ihtimal değildir.

Türkiye, Müşterek pazar memleketleri için çok iyi bir piyasadır. Ortak âza olarak alınmaması halinde, bu memleketin, yeni ihracat imkânları ararken, isteyerek veya zarureten, ithalâtını da başka ülkelerden yapmağa başlaması, Müşterek pazar memleketlerinin arzu edecekleri bir netice olmasa gerektir.

Bu sebeplerle, Türkiye ile sadece bir işbirliği anlaşması yapmak yerine, Yunanistan gibi bir ortak âzalık anlaşması imzalanması muhtemeldir.

Türkiye'nin Müşterek pazara katılması ile kendisi bakımından husule gelebilecek *iktisadî fayda ve mahzurlar* neler olabilir? Son olarak bu meseleye temas etmek yerinde olur. Etüdümüzde, katılmanın siyasî ve sosyal fayda ve mahzurları üzerinde durmuyoruz. Bunlar başka bir tetkikin mevzuudur. Burada, sadece istihsal sektörleri ve kısmen de istihsal âmilleri itibarile muhtemel ekonomik tesirlere işaretle iktifa edeceğiz.

Ziraat sektörü bakımından, memleketimizin Müşterek pazara girmesinde çeşitli faydalar olduğu söylenebilir. Filhakika, bu suretle Türkiye, ziraî mahsullerinin Müşterek pazar sahasına satışında, Fransa, İtalya ve bilhassa Yunanistan ile aynı seviyeye gelmiş olacaktır. Aksi takdirde, Yunan mahsullerinin hiç bir gümrük resmi ödemediği Müşterek pazara ithal edilebilmesine karşılık, Türk mahsullerinden birçoğu (yâni Câmianın müşterek gümrük tarifesinde pamuk gibi muafiyeti kabul edilen mallar dışında kalanlar) muayyen gümrük resimlerine tâbi tutulacaktır.

Bununla beraber, şunu hemen ilâve edelim ki, ziraî mahsuller ve dolayısıyla ziraat sektörü hakkındaki hükümlerin tatbikatı, Müşterek pazara dahil memleketlerin ziraat politikalarındaki âhenkleştirmeye bağlanmıştır. Bu itibarla, şimdiden inikâslarını tam olarak tahmin etmek çok zordur.

Türkiye'nin, Müşterek pazara ortak âza olması halinde, ziraat sektörü bakımından fayda sağlayabilmesi, ancak ziraat mahsullerinin kalitesini yükseltmek ve bunları standartlaştırmak sayesinde mümkün olabilir. Hattâ belki de, Türkiye'nin iştirakinin kabulü için, bu hususun gerçekleştirilmesi şart olarak ileri sürülecektir.

Hizmetler, yâni bilhassa münakalât ve ticaret bakımından, ortak âzalık belki daha kolaylıkla bir hal tarzına bağlanabilir. Hakikaten, deniz yolu münakalesinde dış yük ve yolcu nakliyatı esasen serbesttir, ve milletlerarası rekabete açıktır. Kabotaj hatlarında ise, gerek yük, gerekse yolcu nakliyatı ehemmiyetini yavaş yavaş kaybetmektedir. Demiryollarında ise, mahiyetleri icabı, halli güçlük arzedecek bir mesele çıkması beklenemez.

Karayollarına gelince, burada, yerli nakliyecilerden daha iyi bir organizasyona ve daha modern ve bol teçhizata sahip bulunan yabancı nakliyat müesseselerine karşı, başa baş rekabet edebilmek için, yerli müesseselerin kendilerini esaslı bir şekilde ıslah etmeleri şarttır. Ancak, yabancı müesseselerin faaliyeti ve yerli nakliyecilerin kendilerini modern bir şekilde organize etmeleri neticesinde husule gelecek daha iyi vasıflı ulaştırmanın, memleket ekonomisi ve hususile ihracatı üzerinde müsbet tesirler icra edeceğini kaydetmek lâzımdır.

Ticaret sektöründe ise, bugün esasen geniş bir serbestî mevcut olduğuna göre, fazla bir değişiklik memul değildir. Mahiyeti icabı seyyal bir karaktere sahip bulunan bu faaliyet kolunun, bâzı yardımcı tedbirlerle yeni vaziyete intibakı nisbeten kolay olacaktır.

Sanayi sektörü ise, iştirak halinde, üzerinde durulması ve uygun bir hal tarzına bağlanması gereken problemin mihrak noktasını teşkil etmektedir. Netekim, en ciddi endişeler, bu sahaya müteallik olarak ileri sürülmüştür. Acaba, Türkiye'nin Müşterek pazara iştiraki, hattâ sadece ortak âza sıfatile katılması, yerli sanayi üzerinde ne gibi tesirler yaratabilecektir?

Hemen şunu kaydedelim ki, Türkiye'nin Müşterek pazara katılması halinde, yerli sanayi için —aynen Yunanistan için yapıldığı gibi— hususî birtakım hükümler kabulüne zaruret vardır. Yâni sanayi, daha doğrusu sınaî istihsal hakkında, nisbeten uzun bir intibak devresi ile bu devre zarfında sanayiinin himayesi maksadile ithalâta vergi konulması veya mevcut resimlerin arttırılması gibi tedbirlere müracaat edilecektir. Fakat neticede, pek tabîî olarak,

bütün bu tahdit ve mânilerle vergi ve resimlerin kaldırılacağı zaman gelecektir. İşte bütün mesele, sanayiın, himaye devresi sonunda, Müsterek pazar memleketlerinin masnuatına başarı ile rekabet edebilecek vasıf ve fiatta imalâta bulunabilmesindedir.

Bu bakımdan, Türkiye'deki sanayiın *belli başlı 3 gruba* ayrılması mümkün ve lâzımdır :

Evvelâ, sanayi kolları ve bilhassa yerli sınaî müesseseler içinde bugün dahi Müsterek pazar memleketlerinin rekabetine dayanabilecek olanlar bulunduğu işaret etmek yerinde olur. Bunların, hele muayyen bir müddet devam edecek olan intibak devresi içinde teknik ve malî bünyelerini daha da kuvvetlendirmek suretile, faaliyetlerine başarılı bir şekilde devam etmemeleri için bir sebep yoktur. Aksine olarak, Müsterek pazara iştirak, bu müesseseleri daha faal, daha dinamik ve daha rantabl bir halde çalışmağa sevk etmek itibarile, bunlar üzerinde müsbet bir tesir icra edecektir. Hattâ bunlardan bazılarının, kendilerine açılan geniş ve satın alma kudreti çok yüksek pazar sâyesinde, yakın zamana kadar akıllarından dahi geçirmedikleri fevkalâde gelişmeler kaydetmeleri dahi pekâlâ mümkün ve muhtemeldir.

İkinci kategori sınaî müesseseler, hâlen böyle bir rekabete dayanacak vaziyette olmamakla beraber, muayyen intibak devresi zarfında bu imkânı temin edebilecek olanlardır. Bunlar, teknik ve malî bünyelerini takviye suretile faaliyetlerine devam edebileceklerdir.

Üçüncü kategori sınaî müesseseler ise, Müsterek pazarın rekabetine dayanamayacaklardır. Bunlar, yüksek gümrük duvarları arkasında ve bilhassa ithalât tahditleri sâyesinde kurulmuş ve yine bu sâyede faaliyette bulunan müesseselerdir. Bu sanayiın devamında millî ekonomi bakımından bir zaruret ve hattâ fayda yoktur. Bir bakıma bunların ortadan kalkması, zararlı değil, belki de faydalı olacaktır. Zira, bu suretle serbest kalacak olan istihsal kuvvetleri, daha müstahsil (prodüktif) olacakları sahalara tevaccüh edecektir.

Hülâsa olarak diyebiliriz ki, Türkiye'nin Müsterek pazara ortak âza olarak iştiraki, temin edeceği siyasî ve sosyal faydalardan başka, iktisadî bakımdan da faydalı olacaktır. Ancak, bunun için, iştirak şartlarının mutlaka çok iyi bir şekilde etüd ve tesbit edilmesi şarttır.